

ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ

Του ΣΤΑΥΡΟΥ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ

Η αναγκαιότητα της πολιτικής

Οταν βασιλευσε στον κόσμο ο Κρόνος, ο μέγιστος δαίμων, οι άνθρωποι ζούσαν αρμονικά και ειρηνικά. Επικρατούσε ειρήνη, γιατί δεν υπήρχε διαφορά και ανομοιότητα, και υπήρχε άμοχθη αφθονία, γιατί η γη πρόσφερε τους καρπούς της από μόνη της, χωρίς καλλιέργεια. Οι άνθρωποι γεννιόνταν από τη γη (γηγενείς), ζούσαν γυμνοί, υπαιθρίως, χωρίς μνήμη. Δεν είχαν πολιτεύματα και πολιτικούς, γιατί κυβερνούσε τον κόσμο ο ίδιος ο θεός απευθείας και εγγύοταν την ευκοσμία. Αυτά μυθολογεί ο Πλάτων στον «Πολιτικό» (268d-274d) – αλλά και σε άλλους διαλόγους –, σε μια φιλοσοφική εκδοχή του σχεδόν παγκόσμιου μύθου της χρυσής εποχής. Αυτόν τον εξαιρετικά δύσκολο πλατωνικό διάλογο διάλεξε να σχολιάσει, σημείο προς σημείο, από την αρχή μέχρι το τέλος του, ο Στέφανος Δημητρίου στο τελευταίο βιβλίο του «Η πολιτική στον “Πολιτικό” του Πλάτωνα», **ΜΙΕΤ**, 2016), όπως έχουν κάνει κατά το πρόσφατο παρελθόν και άλλοι μεγάλοι ομότεχνοί του.

Η βασιλεία του Κρόνου θα λάβει τέλος όχι γιατί μεσολάβησε κάποια ανταρσία του ανθρώπου εναντίον του θεού, που προκάλεσε τη δίκαιη οργή του, όπως στην αντίστοιχη βιβλική εκδοχή του ίδιου μύθου, αλλά γιατί ολοκληρώθηκε ο κύκλος της και ήρθε η στιγμή της μεταβολής. Κατά τη βασιλεία του Δία που ακολουθεί, οι άνθρωποι αφήνονται μόνοι τους να φροντίσουν και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Το τέλος της θεϊκής φροντίδας σημαίνει την απαρχή του ανθρώπινου αυτοπροσδιορισμού. Ο κόσμος δεν είναι πια αρμονικός, κυριαρχούν η ανάγκη, η φθορά, η έλλειψη, η ανομοιότητα και η διαφορά. Ανά πάσα στιγμή κινδυνεύει να καταποντιστεί στο άπειρο πέλαγος της αναρρόπησης ανομοιότητας, όπως γράφει έξοχα ο Πλάτων (273d). Βρισκόμαστε στον κόσμο της Ιστορίας, όπου τα πράγματα δεν καταλαγιάζουν ποτέ, η ταραχή δεν γαληνεύει, σύμφωνα με ένα λιαν προσφιλές στον Δημητρίου πλατωνικό χωρίο (294b), που αποτελεί και τον υπότιτλο του βιβλίου. Για την αντιμετώπιση του διαλυτικού κινδύνου της ανομοιότητας και της ασταμάτητης αναστάτωσης της Ιστορίας χρειάζονται ο πολιτικός, τα πολιτεύματα, η πολιτική. Στον Παράδεισο δεν υπάρχει πολιτική, η

Το άγαλμα του Πλάτωνα έξω από την Ακαδημία Αθηνών.

Για την αντιμετώπιση του διαλυτικού κινδύνου της ανομοιότητας και της ασταμάτητης αναστάτωσης της Ιστορίας χρειάζονται ο πολιτικός, τα πολιτεύματα, η πολιτική.

πολιτική γεννιέται στο τραχύ έδαφος της Ιστορίας. Αντικείμενό της είναι ακριβώς η ανομοιότητα και η διαφορά των ανθρώπινων.

Γιατί όμως να μην αρκούν οι νόμοι για την αντιμετώπιση της ανομοιότητας και να χρειάζεται η πολιτική; Διότι οι νόμοι αποτελούν γενικές ρυθμίσεις και αδυνατούν άρα να αντιμετωπίσουν τη διαφορά. Ο Πλάτων ασκεί σφοδρή κριτική στους νόμους, ταυτόχρονα όμως αναγνωρίζει την αναγκαιότητά τους, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει ο αληθινός πολιτικός που θα τους καθιστούσε περιττούς. Οι

νόμοι και τα πάτρια, τα πατροπαρόδοτα δηλαδή έθιμα, αποτελούν, σε τούτο τον κόσμο της ατέλειας, την καλύτερη δυνατή μίμηση του αληθινού πολιτικού. Ο Πλάτων θα προχωρήσει έτσι σε μια τυπολογία των πολιτευμάτων, συνδυάζοντας δύο κριτήρια, το αριθμητικό (κυβερνάει ένας, λίγοι, όλοι) και την ύπαρξη νόμων. Το περιεχόμενο των νόμων και η εφαρμογή τους καθορίζουν την ποιότητα της πολιτείας και καθιστούν, πιστεύει ο Δημητρίου, το αριθμητικό κριτήριο δευτερευόν. Θα καταλήξει λοιπόν διχοτομικά σε έξι: βασιλεία – τυραννία (έννας σύμφωνα με τους νόμους – ένας χωρίς νόμους), αριστοκρατία – ολιγαρχία (λίγοι σύμφωνα με τους νόμους – λίγοι χωρίς νόμους), ευνομούμενη δημοκρατία – έκνομη δημοκρατία. Και όμως όχι, τα πολιτεύματα είναι επτά, διότι υπάρχει και το ορθό πολιτεύμα, το πρότυπο, του οποίου τα άλλα έξι αποτελούν μιμήματα. Και τα έξι πολιτεύματα είναι ατελή, δεν θα καταφέρουν ποτέ να γαληνέψουν τη φουρτούνα της Ιστορίας. Μήπως η λύση για την αρ-

μονία και τη γαλήνη των ανθρώπινων είναι η επιστροφή του Κρόνου, να αναλάβει δηλαδή ξανά να ποιμάνει ο ίδιος ο θεός το ανθρώπινο κοπάδι; Το ερώτημα υπάρχει στον Πλάτωνα, αλλά ο Δημητρίου δεν το θέτει, είναι έξω από τον ορίζοντα του προβληματισμού του. Δεν έχει άλλωστε σημασία. Σημασία έχει τι κάνουμε τώρα, ποιο είναι το καλύτερο πολιτεύμα μέσα στη σχετικότητα των ιστορικών δυνατοτήτων, πώς μπορούμε να σχεδιάσουμε ένα όσο γίνεται πιστό αντίγραφο της ορθής πολιτείας. Η απάντηση του Δημητρίου είναι πως το πολιτεύμα αυτό είναι η ευνομούμενη δημοκρατία, όπου οι πολίτες θέτουν οι ίδιοι, και μάλιστα διαρκώς, τους νόμους που ρυθμίζουν τη ζωή τους. Στην ευνομούμενη δημοκρατία, χωρίς στη διπνεκή θέσπιση και αλλαγή νόμων, συνυφαίνονται – σύμφωνα με το πλατωνικό παράδειγμα της πολιτικής ως υφαντικής τέχνης – κατά τον καλύτερο τρόπο οι ανομοιοότητες των ανθρώπινων πραγμάτων, χωρίς να καταργούνται.

Ο Δημητρίου, με στενό μαρκάρισμα του κείμενου – as μου επιτραπεί η ποδοσφαιρική μεταφορά, ο Πλάτων πάντως τις επιτρέπει τέτοιες μεταφορές –, παρουσιάζει βήμα βήμα την εκτύλιξη της πλατωνικής επιχειρηματολογίας, μεταφράζοντας ο ίδιος τα πλατωνικά χωρία, με σίγουρη γνώση, με αυτοπεποίθηση, χωρίς το άγχος των παραπομπών σε ό,τι σημαντικό και ασήμαντο, μικρό και παραμικρό γράφηκε μέχρι την τελευταία στιγμή στα ανά την υψηλή φιλοσοφικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους. Συνομιλεί με το ίδιο το κείμενο. Εχεις συχνά την εντύπωση ότι ο Δημητρίου δεν γίνει ένα με τον «Πολιτικό», τόσο που να μην του κάνει καρδιά να πάρει μια κριτική απόσταση από αυτόν. Την ξέρουμε τη μέθοδο του, την είδαμε επί το έργον και στο «Ελευθερία και κυριαρχία» (Πόλις, 2016), μελέτη του Γ' βιβλίου των «Πολιτικών» του Αριστοτέλη. Ο Δημητρίου δεν προσεγγίζει τα αρχαία φιλοσοφικά κείμενα ως φιλόλογος ή ιστορικός της φιλοσοφίας, αλλά ως πολιτικός φιλόσοφος, και τους θέτει πολιτικά ερωτήματα που απασχολούν τον ίδιο, και όλους εμάς, σήμερα, για να πάρει τις απαντήσεις που του χρειάζονται για την αντιμετώπιση των σημερινών πολιτικών ζητημάτων.